

نماز و طهارت شخص مریض

دیپازیت: الحاج محمد شاه (پیمان) سویدن

۱۳۹۷

تبع و نگارش:
الحاج امین الدین « سعیدی - سعید افغانی »
مدیر مرکز مطالعات ستراتژیکی افغان و
مسؤل مرکز فرهنگی دحق لاره - جرمنی

www.masjed.se

بسم الله الرحمن الرحيم

نماز

وظهارت شخص مريض

اگر به جوهر ، حکمت و فلسفه شریعت غرای محمدی نظر به اندازیم بو ضاحت تام در خواهیم یافت که شریعت اسلام اساساً برای سهولت و آسان‌گیری اساس و پایه‌گذاری شده است ، و برای آن‌عه اشخاصیکه دارای عذر می‌باشند در انجام عبادات به اندازه عذرشان تخفیف بعمل آورده است تا بدون مشقت و در مزیه قرار گرفتن عبادات خود را انجام دهند.

پروردگار با عظمت ما میفرماید : « **وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ** » (سوره الحج: آیه 78). (خداوند در دین (اسلام) کار سنگین و دشواری را بر شما نگذارده است).
و باز در (سوره البقره می‌فرماید: « **يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ** » (پروردگار با عظمت ، آسایش شما را می‌خواهد خواهان زحمت شما نیست).
و باز می‌فرماید: « **فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ** » (سوره التگابن: آیه 6) (آنقدر که در توان دارید از پروردگار بپرهیزید و تقوا پیشه کنید).

همچنان شارع دین مقدس اسلام محمد صلی الله علیه وسلم می‌فرماید: « **إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ** ». (هرگاه شما را به انجام کاری امر نمودم هر اندازه که در توان دارید آن را انجام دهید). و می‌فرماید: « **إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ** ». (دین آسان و بر سهولت پایهریزی شده است).

موضوع نماز مریضی و اینکه مریض چگونه عبادت نماز را انجام دهد ، یکی از موضوعات است که بین علماء قابل بحث و تحقیق میباشد.

طوریکه در فوق بدان اشاره نمودیم می‌خواهم تاکید نماید که :

در دین مقس اسلام ، قاعده ای کلی وجود دارد که توضیح و تشریح آن با الفاظ مختصر و زیبایی چنین بعمل آمده است : « **لَا يَكُفُّ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسْعَهَا** » (بر هیچ شخصی بیشتر از توانش بار نخواهد مان).

بناً در تعریف و تکلیف عبادات اسلامی از آنجمله نماز مریض همین قاعده کلی است که شخص به هر اندازه که توان داشته باشد مکلف به اجرای همان بخشی از عبادت است .

محدثین مینویسند در یکی از روزها که : حضرت عمران بن حصین مریضی سخت بواسیر داشت ، در مورد اینکه چگونه عبادت نماز خویش را انجام دهد ؟ نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم رفت و در مورد چگونگی ادای نماز از آنحضرت جویایی جواب شد: پیامبر صلی الله علیه وسلم در جوابش فرمود : « **صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ** » (بحالت ایستاده نماز بخوان ، اگر توان ایستادن نداشتی بحالت نشسته نماز بخوان ، و اگر توان نشستن را هم نداشتی به پهلو خوابیده و نماز بخوان) (نسایی دار قطنی 246).

این حکم در نسایی به الفاظ ذیل آمده است : « **فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَمَسْتَلْقِيًا لَا يَكُفُّ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسْعَهَا** » (بخاری جلد اول صفحه 150) (و نماز بخوان ، خداوند متعال بر هیچ شخصی بیشتر از توانش بار نخواهد ماند).

در حدیثی دیگری حضرت عبد الله بن عمر رضی می فرماید که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است « اگر مریض توان سجده را نداشت با اشاره نماز بخواند ، البته هنگام سجده چیزی به پیشانی خود بلند نکند.» (مراد از اشاره ، اشاره نمودن با سر است نه با چشم و ابرو.)

خوانندگان محترم!

با در نظر داشت آیات قرآنی و احادیث نبوی که در فوق بدان اشاره نمودیم جمع‌بندی نظریات فقها را در مورد ترتیب ادا ی نماز مریض بشرح ذیل بیان میداریم :

1- طوریکه گفته شد بر مریض واجب است که تا حد توانایی اش بصورت ایستاده نماز بخواند.

2- کسی که توانایی ایستادن را نداشته باشد ، نماز خویش را نشسته بخواند، و (در این حالت) افضل آنست که در قیام بصورت چهار زانو بنشیند.

3- اگر بصورت نشسته هم نمیتواند نماز بخواند، بر پهلو نماز بخواند طوریکه رویش بطرف قبله باشد، و مستحب آنست که بر پهلو راست دراز بکشد.

4- اگر نتوانست بر پهلویش نماز بخواند، پس بر پشت خوابیده نماز بخواند.

5- اگر کسی قادر باشد که به ایستادن نماز بخواند اما نتواند به رکوع و سجده برود، باید به حال ایستادن نماز بخواند البته ایستادن از او ساقط نمی شود ، باید ایستاده نماز بخواند و برای رکوع (با سر و سینه ، یا اگر با هر دو نتوانست فقط بوسیله یکی از اندو) اشاره کند، سپس بنشیند برای سجده نیز اشاره کند. (سر و سینه اش) را به پایین متمایل کند. خداوند می‌فرماید: « **وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ** » (البقرة: 238). (و از روی خضوع و اطاعت، برای خدا بپاخیزید!).

و رسول الله صلی الله علیه وسلم می‌فرماید: «**صَلِّ قَائِمًا**». «به حالت ایستادن نماز بخوان.»

و نیز بخاطر عام بودن فرموده حق تعالی که می‌فرماید: « **فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ** » (سوره التغابین: 16). (هر آن اندازه که در توان دارید از خدا بهراسید و پرهیزگاری کنید).

6- اگر شخصی مبتلا به به مریضی درد چشم باشد، و یک داکتر معتمد برایش توصیه نماید که: تو میتوانی تنها بر پشت خوابیده نماز بخوانی امکان مداوای تو هست وگرنه نمی توان مداوا نمود، پس او می تواند بر پشت دراز کشیده و نماز بخواند.

7- هرکسی توانایی رکوع و سجده را نداشت، برای هر دو می تواند با اشاره (سر و سینه یا یکی از اندو) آنرا انجام دهد، البته برای سجده اندکی بیشتر خود را کج (یا رو به پایین متمایل) کند.

8- کسی که (تنها) برای سجده بردن ناتوان بود، باید رکوع (را طبق معمول) انجام دهد و برای سجده (با سر و سینه یا فقط یکی از اندو) رو به پایین اشاره کند.

9- و کسی که نتواند پشتش را با گردنش در یک انحنا قرار دهد، و اگر پشتش انحنا و خم دارد گویا که در رکوع است؛ در اینحالت هرگاه قصد رکوع کرد کفایت اندکی بر انحنایش بیافزاید (کمی خود را خم کند)، و در سجده هم تا جائیکه برایش ممکن است پیشانی را بیشتر نزدیک زمین بگرداند.

10- اگر نمی تواند با سرش هم اشاره کند (سرش را خم کند)، پس تکبیرة الاحرام کند و شروع به قرائت نماید و قیام و رکوع و برخاستن از رکوع و سجده و برخاستن از سجده و نشستن بین دو سجده و نشستن برای تشهد را در قلبش نیت کند (یعنی در قلبش نیت و تصور کند که مثلاً الان در رکوع یا سجده است و دارد رکوع و سجده می برد) و اذکار هر کدام را بخواند، اما آنچه بعضی از مریضان که با اشاره انگشت انجام می دهند، اصلی ندارد.

11- و هرگاه مریض در اثنای نمازش توانایی آنچه را که از انجامش عاجز بود، پیدا کرد؛ از قیام و نشستن و رکوع گرفته تا سجده، باید آنرا انجام دهد و نمازش را ادامه دهد.

12- هرگاه مریض و یا هم غیر مریض در وقت نماز خوابش ببرد و یا فراموش کند، که نماز بخواند، پس در این صورت، هرگاه از خواب بیدار شد، یا به یاد آورد که نماز نخوانده، بالای اش واجب است بلافاصله نمازش را بخواند، جائز نیست تا وقت رسیدن نماز دیگری آن را به تأخیر اندازد.

رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: **«مَنْ نَامَ عَنْ صَلَاةٍ أَوْ نَسِيَهَا حَتَّى ذَهَبَ وَقْتُهَا وَعَلَيْهِ قَضَاؤُهَا إِذَا ذَكَرَهَا لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ»** «اگر کسی خوابید یا از یاد برد که نماز بخواند، هرگاه بیدار شد یا به یاد آورد فوری آنرا بخواند، و بجز خواندن آن، کفاره دیگری ندارد». رسول الله صلی الله علیه وسلم این آیه را تلاوت فرمود: **«وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي»** (سوره طه: آیه 14) (نماز را برپای دار، تا همیشه به یاد من باشی). به هیچ صورت و هیچ شرایطی جائز نیست که کسی نماز را ترک نماید بلکه بر هر مکلفی واجب است که در روزهای مریضی بر انجام نمازها حریص تر باشد از روزهای سلامتی و صحت. جائز نیست که هیچ کس فرضی را ترک نماید تا اینکه وقت آن فوت شود، هرچند که مریض باشد، مادامی که عقلش را از دست نداده باشد. بلکه بر او واجب است هر اندازه که می تواند آن را انجام دهد.

اگر عمداً آن را ترک نمود در حالیکه هنوز عاقل و سرحال است و می تواند آن را انجام دهد هرچند که به اشاره باشد، گناهکار است بلکه برخی از اهل علم معتقد هستند به این کار کافر می شود، زیرا رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: **«الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ»**. «عهد و پیمانی که در میان ما و کافران فرق می گذارد، نماز است. هر کسی آن را ترک کند کافر می شود».

و نیز رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: **«رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ وَدِرْوَةٌ سَنَامِهِ الْجِهَادُ»**. «سر کارها اسلام است، و ستون آن نماز است، و بلندترین قله آن جهاد در راه خدا است».

رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: **«بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ أَوْ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ»**. «فرق میان شخص مسلمان و شرک و کفر ترک نماز می باشد». (صحیح امام مسلم).

باتوجه به دلایل قرآنی و احادیثی که در مورد شأن و منزلت نماز آمده اند این قول (یعنی تارک نماز کافر می شود) اصح تر و قوی تر می باشد.

و اما اینکه برخی از مریضان به فهم و استدلال معلوماتی خویش نماز خود را تا زمان

بهبودی به تاخیر می اندازند جایز نیست، و طوریکه در فوق ملاحظه فرمودید در شرع پاک و مطهر اصلی ندارد.

13- اگر بر مریض سخت آمد که هر نماز را در وقت خود بخواند، می تواند نماز ظهر را با عصر، و مغرب را با عشاء بصورت جمع تقدیم یا تاخیر بخواند، آنگونه که برایش آسانتر بود، اگر خواست عصر را جلو بیاندازد و با ظهر بخواند، و اگر خواست ظهر را در وقت نماز عصر بصورت جمع تاخیر بخواند، و یا اگر خواست عشاء را در وقت نماز مغرب بصورت جمع تقدیم بخواند و یا مغرب را همراه عشاء با جمع تاخیر بخواند. اما نماز صبح را نمی توان با نماز قبل یا بعد خود جمع کند، زیرا وقت آن با قبل و بعد خود منفصل است.

طهارت مریض:

- 1- بر مریض واجب است که بطور صحیح بوسیله آب؛ از حدث اصغر (بی وضوئی) و حدث اکبر (جنابت یا حیض) طهارت کند، یعنی اگر وضوء نداشت (با آب) وضوء گیرد، و اگر غسل بر او واجب شده بود (با آب) غسل کند.
- 2- اگر به قضای حاجت رود، لازمست که قبل از وضوء بوسیله آب استنجاء کند، و یا با سنگ یا چیزی مشابه آن نجاست را بزداید.
- و اگر خواست بوسیله سنگ نجاست را پاک کند، لازمست از سه تکه سنگ پاک استفاده کند، و بوسیله سرگین و طعام و استخوان و یا دیگر چیزهایی که حرمت و احترام دارند اقدام به طهارت نکند، و بهتر آنست که از سنگ یا شبیه آن مانند دستمال استفاده کند، و سپس بدنبال آن آب استعمال نماید، زیرا سنگ نجاست را می زداید و آب محل را پاک می گرداند (و اثر را هم از بین می برد)، لذا (سنگ و آب) کاملتر هستند.
- البته انسان مخیر است که یا بوسیله آب استنجاء کند و یا از سنگ برای پاک کردن نجاست استفاده نماید، ولی اگر خواست یکی را انتخاب کند؛ آب بهتر است، زیرا آب محل را پاک می کند، و هم عین و هم اثر نجاست را می زداید، و این برای نظافت کاملتر است، ولی اگر خواست از سنگ استفاده نماید، سه سنگ کفایت می کند، ولی اگر بوسیله آن سه سنگ نجاست پاک نشد می تواند از چهار و پنج سنگ استفاده کند تا محل پاک شود، و بهتر آنست که تعداد سنگها طاق باشد.
- و جایز نیست که با دست راست اقدام به پاک کردن محل نجاست کند، ولی اگر دست چپ قطع، یا شکسته باشد یا (دست چپ) مرضی و چیزی شبیه آن داشته باشد، می تواند از باب نیاز بوسیله دست راست این کار را انجام دهد و ایرادی ندارد.
- 3- اگر شخص مریض به دلیل ناتوان بودن، و یا ترس از شدت مرضش، و یا احتمال دیر خوب شدن، نتواند از آب برای وضوء استفاده کند، پس بجای آن تیمم کند.
- و تیمم بدینصورت است: با دو کف دستش بر مقداری خاک پاک یک ضربه بزند، سپس بوسیله روی انگشتانش صورتش و سپس کف دستش را مسح کند.
- (در صورت نبود خاک) جایز است بوسیله هر شیء طاهری که غبار داشته باشد تیمم کرد؛ حتی اگر بر غیر زمین باشد، مثلا بوسیله غبار روی دیوار یا شبیه آن (فرش) تیمم کند، و اگر یک بار تیمم گرفت می تواند با آن چندین نماز بخواند، و ملزم نیست برای

- هر نمازی تیمم کند، زیرا تیمم جایگزین آب (وضوء) است، و لذا همان حکم وضوء را هم دارد.
- و آنچه وضوء را باطل می کند، تیمم را نیز باطل می کند، همچنین هرگاه آب یافت شود و شخص توان استفاده از آنرا داشته باشد، باز تیمم باطل خواهد شد.
- 4- اگر مریض شخص خفیف باشد، و از استعمال آب ترسی نداشته باشد که مثلا بخاطر آن (نفسش یا عضوی از بدنش) تلف شود و یا مرض سختی بگیرد، و یا بهبودی وی تاخیر یابد، یا درد و الم او بیشتر شود، مانند سردرد و دندان درد و شبیه اینها، در اینگونه مرضها تیمم برای وی جایز نیست، و همینطور اگر مریضی داشته باشد و استعمال آب گرم ضرری برایش نداشته باشد، در اینحالت نیز تیمم مجاز نیست؛ زیرا جواز تیمم برای زدودن ضرر است، ولی ضرری درکار نیست، و چون آب هم در دسترس دارد، پس استفاده از آب برای وی واجب است.
- 5- اگر بر شخص مریض سخت آمد که بتنهایی وضوء یا تیمم بگیرد، در آنصورت شخص دیگری وی را وضوء و یا تیمم دهد، و اینکار برایش کفایت می کند.
- 6- کسی که جراحت یا زخم یا شکستگی یا مرضی داشته باشد که استعمال از آب موجب ضرر برایش شود، و جنب باشد، می تواند تیمم کند، و اگر شستن بدن برایش مقدر باشد پس شستن بر او واجب است، و (برای قسمتی از بدن که جرح یا زخم یا شکستگی یا مرضی دارد) یک بار تیمم کند.
- 7- اگر کسی یکی از اعضای وضویش زخمی باشد، پس (در حله نخست) با آب (مانند دیگر اعضاء) بشوید، اگر شستن (آن عضو) با آب برایش دشوار سخت آید و یا ضرری به آن رساند، بر طبق ترتیب اعضای وضوء را بشوید و هرگاه به عضو زخمی رسید (بجای شستن) آنرا با آب مسح کند، و اگر مسح کردنش هم سخت آمد یا موجب ضرر به آن شود؛ پس بجای آن عضو یک بار تیمم کند و کفایت می کند.
- 8- کسی که اعضای بدنش با پانسمان بسته باشد : یعنی بعضی از اعضایش شکسته باشد و آنرا باندپیچی کرده باشد، (بر طبق ترتیب اعضای وضوء را بشوید و هرگاه به عضو زخمی رسید) بر روی فلستر با آب مسح کند، و همین برای آن عضو کفایت است، هرچند که قبل از بسته کردن فلستر وضوء نگرفته باشد.
- 9- هرگاه شخص مریض قصد خواندن نماز کرد، بر او واجب است برای پاک کردن بدن و لباس و مکان نمازش از نجاست تلاش کند، اگر توانایی آنرا نداشت، بر همان حالش نماز بخواند و ایرادی بر وی نیست. (طوریکه در فوق اشاره نمودیم : شخص مریض نمی تواند به بهانه قادر نبودن بر دفع نجاست و پاک کردن خود، نمازش را ترک کند، خواندن نماز تا زمانی که در قید حیات است و عقل و هوشش بجا مانده، بر او فرض است، و حتی اگر به دلیل پیری و کهولت و مریضی قادر به طهارت نباشد، باز بر او واجب است بر همان حالش نماز بخواند، زیرا الله متعال می فرماید : « فَأَتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ » (سوره تغابن آیه : 16). یعنی : « به اندازه توانایی خود تقوای الهی پیشه کنید»، شخص متذکره برای دفع نجاست معذور است اما برای ترک نماز عذری ندارد .
- 10- اگر مریض به سلسل بول مبتلا باشد ، بر او واجب است که برای هر نماز (فرض) ، بعد از فرا رسیدن وقت نماز - ابتدا استنجاء کند و سپس وضوء بگیرد، و اگر

بدن و لباسش به ادرار آلوده شده آن مکان را بشوید، و یا آنکه ، اگر برایش سخت و دشوار نیست ، لباس پاکی را مخصوص نمازش قرار دهد، و باید احتیاط کند تا مبادا قطرات ادرار به جسم یا لباس یا مکان نمازش برخورد کنند، و برای آن می تواند محافظی (مانند دستمال یا تکه پارچه ای) را مقابل سر آلتش (یا شرمگاهش) بگذارد ، تا مانع انتشار قطرات ادرار شود، و اگر بعد وضوء یا در اثنای نماز احساس کرد قطره ای خارج گشت، به آن اهمیت ندهد و می تواند به نمازش ادامه دهد ، تا وقت نماز فرض بعدی این مراحل را تکرار کند.

(برای مزید معلومات به فتاوی اللجنة الدائمة للبحوث العلمیة والإفتاء (405/24) .شیخ عبد العزیز بن عبد الله بن باز ... شیخ عبد العزیز آل الشیخ ... شیخ عبد الله بن غدیان ... شیخ صالح الفوزان ... شیخ بکر أبو زید. مراجعه فرماید).

سوال وجواب توضیحی در مورد نماز مریض

سوال : مریض در چه حالی میتواند به طور نشسته نماز بخواند؟
جواب : هنگامی که مریض قدرت و توان ایستادن رانداشته باشد ، یا ممکن است بایستد ولی شدیداً ناراحت می شود. یا خطر ازدیاد مریضی اش وجود داشته باشد یا خطر چرخش سر و افتادن وجود داشت، یا توان ایستادن هست، ولی توان رکوع و سجده را ندارد، در تمام این صورتهای جایز است که بنشیند و نماز خویش را بجا آورد . حال اگر می تواند رکوع و سجده کند فیها! و گرنه برای رکوع و سجده اشاره کند، اشاره به صورت پایین آوردن و خم کردن سر باشد. البته برای سجده، سرش را بیشتر از رکوع خم کند.

سوال : اگر شخصی نمی تواند کاملاً بایستد بلکه يك لحظه می ایستد و يك لحظه می نشیند، چگونه نماز بخواند؟

جواب : تا حدی که می تواند بایستد ایستادن برایش لازم است.

سوال : اگر مریض نتواند به صورت نشسته هم نماز بخواند، حکمش چیست؟
جواب : به طور دراز کشیده نماز بخواند. طریقه اش بدین صورت است که: کاملاً دراز بکشد و پاها را به طرف قبله قرار دهد. البته پاها را دراز نکند بلکه زانوها را بلند نگه دارد و در زیر سرش تکیه ای قرار دهد تا مقداری سرش بلند قرار گیرد و برای رکوع و سجده سر را خم کرده اشاره کند این بهترین روش است برای کسی که نمی تواند بنشیند. البته این صورت هم جایز است که سرش را به طرف شمال قرار دهد و بر پهلو راست بخوابد یا سرش را به طرف جنوب قرار داده بر پهلو چپ بخوابد و با اشاره نماز بخواند. از این دو روش، روش نخست بهتر است.

پایان